

Ne zaboravi

BARBARA
TEJLOR
BREDFORD

Prevela Slađana Trninić

alnari
PUBLISHING

Beograd, 2009.

*Ovu knjigu posvećujem suprugu
Robertu, njegovoj valjanoj borbi,
s ljubavlju i divljenjem.*

Seti me se kada odem,
odem daleko u zemlju tišine;
Kada me ne budeš više mogao držati za ruku,
niti se ja napola okrenuti da pođem,
da ipak, okrenuvši se, ostanem.
Seti me se i kada mi ne budeš iz dana u dan
pričao o budućnosti koju si zamislio za nas:
Samo me se seti; ti shvataš
da će tada biti kasno da se savetuje ili moli.
Pa ipak, ako me zaboraviš na trenutak
i posle se setiš, nemoj da tuguješ:
Jer ako tama i trulež ostave
ijedan trag misli koje sam nekad imala,
Mnogo je bolje da zaboraviš i nasmešiš se
nego da se setiš i budeš tužan.

– KRISTINA ROSETI

ZAHVALNOST

Posebnu zahvalnost dugujem svojoj prijateljici Barbari Viktor iz Pariza, koja mi je omogućila neka dragocena istraživanja i veliku dušno posvetila svoje vreme.

PRVI DEO

DRUGOVI PO ORUŽJU

Prijatelja treba smatrati remek-delom prirode.

– RALF WALDO EMERSON

1.

San joj je izmakao.

Ležala je u tami pokušavajući da izbací iz glave sve misli i brige, ali to je izgleda bilo nemoguće. Iako ju je umor naterao da ranije ode u krevet, oči su joj sada bile širom otvorene. Sva čula bila su joj budna; naprezala se da uhvati zvuke nevolje sa ulice. Međutim, u ovom trenutku, sasvim malo buke ulazilo je kroz zidove luksuznog hotelskog apartmana. Tišina napolju bila je čudna, zloslutna.

Tamo bi trebalo da budem, pomislila je. Napolju.

Zasigurno je to bilo mesto gde je pripadala, gde su bile njene misli i srce. Napolju... sa svojom ekipom: Džimijem Trejnerom, kamermanom; Lukom Majklsom, toncem; i Arčom Leversonom, producentom. Veći deo vremena provodili su zajedno, kao svaki dobar reporterski tim na zadatku u inostranstvu.

Retku su bili trenuci kada nije bila s njima, ali večeras, za vreme rane večere, kapci su joj sami padali od umora, što je bila posledica nekoliko neprospavanih noći. Arč je insistirao da ugrabi nekoliko sati sna, uz obećanje da će je probuditi dovoljno rano kako bi imala vremena da pripremi večernji izveštaj za Sjedinjene Države. Prevladali su zdrav razum i premor; pristala je, a sada jednostavno nije mogla da se opusti i odmori. Bila je napeta, u iščekivanju. Odjednom je shvatila zašto je takva. Njena inteligencija, zdravo rasuđivanje i instinkt, u kombinaciji s reporterskim iskustvom, govorili

su joj istu stvar. Dogodiće se večeras. Odmazda, koja se osećala u vazduhu ovih dana, dogodiće se večeras. Sama pomisao na to naterala ju je da zadrhti i oseti jezu. Nimalo nije sumnjala u svoj predosećaj i još jednom se stresla pomislivši na krvoproliće. A krv će pasti ako Narodna vojska krene protiv naroda.

Naslonila se na jastuke kako bi upalila lampu pored kreveta i pogledala na sat. Bilo je nekoliko minuta do deset. Žustro je zbacila pokrivač, ustala i brzo otišla do balkonskih vrata. Širom ih je otvorila i izašla na balkon, nestrpljiva da vidi šta se dešava na ulicama Pekinga.

Njen apartman nalazio se na četrnaestom spratu hotela *Peking*, s pogledom na Aveniju Čangan, poznatu i kao Velika avenija večnog mira, koja je vodila do Trga Tjenanmen. Ispod nje, reka ljudi lagano se kretala po širokom bulevaru, osvetljena mnogobrojnim svetiljkama sa zelenim odsjajem. Kako su prolazili ispod mora svetlosti koju su bacale lampe, videla je da su uglavnom obučeni u bele košulje ili majice i prosto se divila njihovom tako mirnom i tihom kretanju.

Išli su ka Trgu Tjenanmen, ogromnom kamenom pravougaoanom skveru, koji datira još iz 1651. godine i ranog perioda dinastije Čing, a predviđen je da primi milion ljudi na svojih 40 hektara. Došla je do zaključka da je trg zapravo simbolično bio srce političke moći u Kini, i vekovima je bio mesto na kojem su se odigravali značajni događaji iz burne kineske istorije. Omirisala je vazduh. Bio je čist, bez tragova suzavca ili mirisa žute prašine koju je vetar neprestano donosio iz pustinje Gobi i njime stalno zasipao pretrpanu prestonicu. Moguće je i da je lagani vetar odnosio mirise u suprotnom pravcu od hotela, a možda ni suzavac nije bio upotrebljavan te večeri. Bacila je pogled na aveniju i ponovo ga vratila na zakrčeni trotoar ispod svog balkona i ljude koji su lagano hodali ka trgu. Atmosfera je bila uobičajena, a vojske nije bilo na vidiku – bar za sada.

Zatišje pred buru, sumorno je pomislila, vraćajući se u apartman.

Upalila je preostala svetla u spavaćoj sobi i požurila prema zajedničkom kupatilu. Ispljuskala je lice hladnom vodom i brzim potezima počela da četka kosu.

Imala je široko lice s jakom vilicom, uokvireno mekom plavom kosom, ali njene crte bile su klasične, jasne i definisane – visoke jagodice, prav nos, lepe usne, čvrsta brada koja je odražavala odlučnost. Široko postavljene oči ispod luka plavih obrva bile su svetloplave, skoro tirkizne. Sve u svemu, to je bilo jedno neobično atraktivno lice koje je odimalo živom inteligencijom i humorom, a u isto vreme i veoma fotogenično. Bila je visoka metar i sedamdeset; iako vitka, bila je prilično snažna, a duge noge doprinosile su njevoj gracioznosti.

Mlada žena zvala se Nikol Vels, poznatija svima kao Niki. Ali porodica, ekipa i najbliži prijatelji uglavnom su je zvali Nik.

U trideset šestoj godini bila je na vrhuncu karijere ratnog izveštača za američku televizijsku mrežu (ATN), čije se sedište nalazilo u Njujorku. Čuvena kao sjajan reporter istraživač, kao vrsni hroničar ratnih dešavanja, bila je neustrašiva, a pred kamerama harizmatična. Postala je prava zvezda u medijima.

Niki je spustila četku, vezala kosu u rep i dobro zategla, a zatim posegla za ružičastim karminom. Kada je namazala usta, nagnula se napred praveći grimase u ogledalu. Večeras je izgledala kao isprana, bleđa bez šminke, ali previše je žurila da bi se sada doterivala. Osim toga, bila je sigurna da se večeras neće naći ispred kamere. Kada je 20. maja, skoro dve nedelje ranije, vojni zakon stupio na snagu, kineske vlasti su isključile satelit; štaviše, bilo je zabranjeno snimanje televizijskim kamerama na Trgu. Nema više izveštavanja uživo sa lica mesta koje se satelitski prenosilo, a ni Džimija iza kamere. Bar ne s Trga Tjenanmen, a priča je bila baš tu – u samom centru zbivanja. Opet će morati da izveštava telefonom.

Okrenuvši se od ogledala, Niki se vratila u spavaću sobu i brzo navukla odeću koju je nedavno bila skinula: pamučne pantalone bež boje, plavu majicu i safari jaknu s kratkim rukavima koja je

odgovarala pantalonama. Ovo je bila njena uobičajena letnja uniforma kada se nalazila na zadatku u inostranstvu i uvek bi spakovala tri identična safari kompleta, nekoliko majica i muških pamučnih košulja kako bi razbila monotoniju odela zbog kamere.

Obula je udobne smeđe mokasine i otišla do plakara po ogromnu tašnu. To je bila komotna torba napravljena od zelenog nepromočivog platna u koju staje sve, i često bi se šalila da se tu nalazio ceo njen život; kada je bila na zadatku u inostranstvu, vrlo retko je odlazila bilo gde bez nje. Pa i sada, pre nego što će izaći, otključala je torbu i dva puta proverila da li je njen „život“ siguran unutra. Pasoš, novinarska akreditacija, plastični novac, pravi novac, uključujući američke dolare, hongkonške dolare, engleske funte i lokalne jene, ključevi od stana na Menhetnu, adresar, mali neseter sa četkicom i pastom za zube, sapunom, šminkom, ogledalcem, četkom za kosu i pakovanjem toalet papira. Sve ovo bilo je uredno spakovano i sakriveno u odvojenim pregradama u unutrašnjem delu torbe; a u dva prostrana spoljna džepa nalazili su se mobilni telefon, magnetofon, rokovnik, olovke, naočare za čitanje, naočare za sunce i pakovanje s hirurškim maskama od gaze kako bi se zaštitila od suzavca.

Sve dok bude imala ovu torbu uza sebe, Niki je znala da može da preživi bilo gde na svetu bez drugog prtljaga, i što je još važnije: da efikasno obavlja svoj posao. Ali večeras joj je bio potreban samo jedan deo ovog sadržaja. Izvadila je pasoš, novinarsku akreditaciju, mobilni telefon, naočare za čitanje, rokovnik i olovke, maske od gaze, malo američkih dolara i lokalne jene i stavila ih u manju tašnu od smeđe kože a zatim zaključala veliku torbu.

Prebacila je tašnu preko ramena, spustila ključ u džep i vratila veliku torbu u plakar. Napuštajući apartman, pogledala je na sat. Bilo je tek deset i dvadeset.

Uprkos želji da se što pre nađe napolju na Trgu, Niki se uputila ka apartmanu gde je bila smeštena ekipa ATN-a, za slučaj da se Arč Levenson vratio da pozove Njujork. Vremenska razlika između

Kine i Sjedinjenih Država bila je trinaest časova, Kina je bila ispred, što znači da je sada kod kuće bio petak, devet i dvadeset ujutru. Ovo je otprilike bilo vreme kada se Arč čuo s Larijem Andersonom, direktorom vesti u ATN mreži.

Apartman je bio improvizovana redakcija, i kada mu se približila, čula je kamermanov glas s druge strane vrata. Lagano je kucala.

Trenutak kasnije, vrata su se naglo otvorila, i čim je video da je ona, Džimi se široko osmehnuo. „Čao, srce“, rekao je i krenuo ka stolu dodajući preko ramena, „neću dugo – samo da završim razgovor sa Sjedinjenim Državama.“

Zatvorila je vrata i krenula za njim u sobu. Naslonila se na stolicu dok je čekala.

S pedeset dve godine, Džimi Trejner je bio u svom najboljem izdanju. Srednje visine, vitak i žustar, s tamnom kosom koja je počela da sedi, rumenim obrazima na veselom licu i iskricama u svetloplavim očima. Bio je vrstan kamerman koji je nebrojeno puta bio nagrađivan, voleo je svoj posao i to što je bio deo Nikinog tima. Posao je bio njegov život iako je imao predivnu ženu, srećan brak i dvoje dece. Kao Luk i Arč, i Džimi je bio potpuno odan Niki Vels. Za Džimija, saradnja s njom bila je ostvarenje sna i stavio bi život na kocku za nju.

Džimi je nastavio razgovor sa svojom ženom, govoreći brzo i tiho: „Džo, dušo, Niki je upravo došla. Moram da idem. Dužnost zove.“ Slušao je nekoliko trenutaka šta ona govori, a onda je nežno rekao zbogom i prekinuo vezu. Okrenuo se ka Niki i pogledao je: „Ovo je proketo najbolji telefonski sistem. Treba pružiti ruku Kinezima, sigurno su instalirali tehniku poslednje generacije. Čuo sam Džoanu kao da je u sobi pored, a ne na uglu Osamdeset treće i Park...“

„Francuska je“, prekinula ga je, „mislim na telefonsku opremu.“

„Ja, pa, tako sam i mislio. Pozdravila te je Džo!“

Niki se osmehnula: „Kako je ona?“

„Deluje mi da je dobro. Ali i ona gleda vesti na televiziji, sluša te iste vesti na radiju i brine se za sve nas. Čini mi se da dobro podnosi,

kao i uvek.“ Namrštio se. „Ali, dete, trebalo je da odspavaš par sati, a ne da se ovde muvaš ne bi li što pre krenula u planiranje večerašnjeg izveštaja.“

„Znam, znam, ali nisam mogla ni oka da sklopim. Prosto imam neki predosećaj... ne, sve će večeras eksplodirati. Instinkt mi govori da će biti odmazde. Verovatno oko ponoći ili tu negde.“

Nazirala se napetost u njenom glasu a na licu joj je bio zabrinuti izraz, i Džimi je oštro pogleda. Posle pet i po godina rada s Niki Vels po raznim nedodijama, verovao je njenoj intuiciji. Nikina procena retko ih je izneverila, skoro nikada.

„Ako ti tako kažeš, Nik. Znaš da sam uz tebe. Ali vidi, moram ti reći da je napolju prilično mirno. Bar je tako bilo pre dvadesetak minuta.“

Niki ga je zbunjeno pogledala. „Ništa se ne dešava na Trgu?“

„Zapravo ne. Deca su počela da izlaze iz svojih šatora, šetaju, razgovaraju, razmenjuju iskustva, pretpostavljam. Isto kao što rade svake noći.“ Za trenutak se zamislio, a onda nastavio: „Da ti pravo kažem, podsetili su me na Vudstok, samo bez droge, naravno. Ili, ako hoćeš, i na jedan od onih letnjih uličnih festivala u Njujorku. Sve je tako opušteno, prijateljski i lagano, rekao bih.“

„Neće još dugo biti tako“, odgovori mu s pritajenom žestinom i besno sede na stolicu. „Dosta sam razmišljala o svemu i verujem da je Deng Sjaoping na ivici strpljenja. Studenti ga provociraju i nerviraju već neko vreme i sigurna sam da će krenuti na njih. To će nevešto uraditi kao što su uostalom i on i Vlada bili nespretni sa celom ovom situacijom otkad je počela. Ali on nema savest. Narediće vojsci da krene na studente.“ Uzdahnula je i dodala tihim, tužnim glasom: „Bojim se da će doći do krvoprolića, Džimi.“

Buljio je u nju. „Oh, Nik, sigurno neće. Deng neće ići tako daleko. Neće se usuditi. Teško da će reskirati zbog osude sveta i svet-skih lidera.“

Odmahnula je glavom. „Ne, Džejms, mislim da će svakako to uraditi. I još nešto ću ti reći, mislim da Denga nije briga za ostatak sveta, njegove lidere i šta oni misle.“

Važnost onog što su njene reči nagovestile presekla ga je i Džimi je uzviknuo: „Oh, bože, ta deca su toliko mlada. Tako puna ideala.“ Povisio je glas: „A i mirni su. Sve što žele je da ih neko sasluša – samo hoće da ih neko čuje.“

„To se nikada neće desiti“, Niki odgovori, „znaš dobro, kao i ja, kako studenti zovu Denga i njegove ortake – Banda staraca. Potpuno su u pravu. Deng ima osamdeset pet godina i previše je, previše je star da bi razumeo današnje vreme. Potpuno je izgubio vezu sa ovom generacijom i samo ga zanima moć. Jasno je da su zahtevi studenata razumni, svakako je želja za slobodom i demokratijom potpuno normalna stvar, zar ne misliš tako?“

Džimi je klimnuo i duboko uzdahnulo: „Okej, šta hoćeš da uradiš?“

„Želim da budem baš na Trgu kada se to dogodi. Zato smo ovde, zar ne? Da izveštavamo o događajima, da donosimo vesti ljudima, da kažemo svetu šta se dešava u Kini, ovog petka uveče, drugog juna, godine 1989.“

„I dalje imamo ogroman problem, srce. Tamo nema snimanja“, reče Džimi. „Čim se budemo pojavili, policija će nam uništiti kamere i tonsku opremu. Štaviše, mogu nas odvući i na ispitivanje, kao mnoge druge strane dopisnike. Mogu da nas pritvore i bace iza rešetaka...“

Prekinulo ga je otvaranje vrata i ulazak Arča Leversona.

Nikin producent nije bio iznenađen što je vidi. „Zašto bi nas bacili iza rešetaka?“ pitao je kamermana.

„Niki želi da pokuša sa snimanjem na Trgu“, odgovorio je on.

„Mislim da nećemo moći, Nik. Ništa se nije promenilo od juče.“ Arč Leverson joj je prišao, stavio ruku na rame i uputio topao osmeh koji mu je ona uzvratila.

Uvek elegantan, Arč je bio visok i mršav, mrzovoljnog lica, prerano osedele kose i svetlosivih očiju iza naočara s metalnim okvirom.

Imao je četrdeset jednu godinu i već je bio veteran televizijskih vesti kada ga je ATN mreža namamila iz druge stanice tri godine ranije. Pored mamca u vidu dobre plate, ATN ga je upecao i pomoću najuzbudljivije ponude koju su mogli da mu daju, a to je Niki Vels. Čovek koji je nekoliko godina bio producent njenih emisija otišao je u penziju i radno mesto bilo je upražnjeno. Nije postojao producent iz ove branše koji nije želeo da preuzme Nikine vesti, a da ne pominjemo dokumentarce po kojima je bila čuvena i za koje je dobila nekoliko *Emija*. Njegov agent napravio je dobar ugovor, Arč je promenio televizijsku stanicu i nikada se nije pokajao. On i Niki odmah su našli zajednički jezik. Ona je bila pravi profesionalac i time je pridobila njegovo najdublje poštovanje i naklonost.

Pogledala je Arča i rekla: „Biće odmazde – verovatno već noćas.“

Arč je na njen miran izraz uzvratilo čvrstim pogledom, ali nije odmah odgovorio. Nakon nekoliko trenutaka, polako je rekao: „Ne dešava se često da nisi u pravu, Niki, i blizu sam toga da se složim s tobom. Čini se da je vojna intervencija neizbežna.“

„Prema Džimovom mišljenju, veće je bilo mirno na Trgu. Da li se atmosfera promenila?“ pitala je.

„Ne baš“, odgovorio je Arč. „U stvari, išao bih tako daleko i rekao da je raspoloženje pravo festivalsko. Ipak, mnogo je govorkanja, uglavnom o kretanju trupa po raznim delovima Pekinga. U foajeu hotela naleteo sam na momka iz CNN-a koji mi je potvrdio da je i on čuo te glasine.“

Arč je seo za sto i krajnje zabrinuto pogledao u Niki i Džima. „Bolje da se pripremimo za buran vikend. Težak u svakom smislu.“

„Sigurna sam da će tako biti“, rekla je.

Džimi nije komentarisao niti reagovao na producentovo kobno predviđanje. Umesto toga, hodao je tamo-amo zaokupljen razmišljanjem. Napokon se obratio Arču: „Pošto ne možemo da obezbedimo uživo izveštavanje s Trga, snimiću Niki u nekom drugom delu grada, kao što smo uradili početkom nedelje.“

„Ne bi trebalo ponovo da rizikujemo“, rekao je Arč, „grad je preplavljen policijom i u dva koraka bili bismo u nevolji do guše.“

„Mislio sam na neku oblast na ivici grada“, objasnio je, „ni blizu Tjenanmena. Na periferiji će biti mirnije.“

Arč je opet odmahnuo glavom. „Ne. Nije sigurno. Niki će bez potrebe biti izložena riziku. Ne želim da reskiram!“

„Ma, daj, Arč!“ Niki ga je presekla. „Ja sam ratni izveštač, sećaš se. I godinama se nalazim u opasnim područjima. Mislim da moramo da uradimo onako kako Džimi predlaže...“

„Ali ja ne mislim!“ prasnuo je Arč prilično oštro za njega. „Upravo sam ti rekao, neću da te dovodim u opasnost. Neću *nikoga* od nas da dovodim u opasnost zbog tako nečeg. Ne u Kini i ne zbog ove priče.“

„Dosta mi je telefonskih izveštaja s Trga, čuješ li me?“ uzviknula je Niki, „i sigurna sam da je i Njujorku dosta priče s mojom slikom na ekranu. Molim te, hajde da pokušamo da uradimo bar jedan izveštaj uživo s kamerom, večeras, nebitno je gde ćemo snimati. Znam da ga ne možemo poslati u Njujork preko satelita, da ćemo morati da ga transportujemo, ali čak i tako stići će do redakcije na vreme kako bi ga pustili u nedelju ili ponedeljak.“ Okrenula se prema kameramanu i upitala ga: „Neće biti problema da se snimak pošalje po kuriru preko Hongkonga i Tokija, zar ne?“

„Kuriri i dalje rade“, uverio je Džimi. „Možda bismo mogli da snimamo u tvom apartmanu mada znam da ćeš biti protiv toga, Niki...“ Džimi je naglo stao i požurio do balkonskih vrata. Izašao je, pa se vratio unutra i stao za trenutak da posmatra balkon iz sobe. Okrenuo se ka Arču i rekao: „Mislim da postoji način da snimimo Niki sa Avenijom Čangan i Tjenanmenom u pozadini. Biće veoma nezgodno, ali вреди pokušati.“

Arč je ustao sa stolice, razdragan. „Pa o tome smo i pre diskutovali i uvek odbacivali tu mogućnost. Sada nemamo izbora. S balkona ćemo uspeti da prenesemo bar utisak da smo na licu mesta. Bar se nadam da hoćemo. A naposljetku to i jeste cilj.“

„Počecu s planiranjem“, rekao je Džimi.

Niki je otišla do otvorenih vrata da pregleda balkon pa se okrenula na peti i rekla Džimu: „Sigurna sam da će upaliti. Ja sam za to.“

„Slušaj, Nik“, kazao je Arč, „mislim da ćeš večerašnji izveštaj ipak raditi telefonom, jednostavno nemamo alternativu. Prvo ćemo to napraviti, pa tek posle snimanje. Amerikanci će najkasnije u ponedeljak videti živi snimak i u boji.“

„Okej. U međuvremenu, ako vam ne trebam, otišla bih do Trga.“ Gledajući iza Arča, upitala je: „Gde je Luk? Kod spomenika herojima?“

„Tamo sam ga ostavio. S Klijem je.“

„Pa neka to bude mesto gde ćemo se okupiti, može? Sada želim da procunjam okolo, da malo pronjuškam i osetim šta se stvarno dešava. Razgovaraću s Jojom i još nekim studentima.“

„Pridružićemo ti se za sat vremena ili tako nešto“, reče joj Arč, „čim pozovem Mrežu.“

„Vidimo se kasnije onda.“ Nonšalantno je pokupila tašnu, prebacila je preko ramena i izjurila iz apartmana.

Arč je buljio u vrata nekoliko trenutaka pošto je izašla, razmišljajući o Nikol Vels.

Kad god bi svojeglavo otišla u opasno područje, automatski je želeo da je upozori da se čuva, ali disciplinovao je sebe da odoli iskušenju.

Davno je naučio svoju lekciju, jer je na samom početku njihove saradnje nekoliko puta htela da mu otkine glavu zbog toga. Često bi pozeleo da se ne odnosi zaštitnički prema njoj, ali on se tako osećao i ništa nije moglo da promeni njegova osećanja. U svakom slučaju, Džimi i Luk su bili u istom loncu kao i on: stalno su se sekirali zbog nje. I uvek je svu trojicu na smrt plašila svojim poduhvatima.

Njena hrabrost nijednog trenutka nije dovedena u pitanje. Ničeg se nije plašila. Opasnost je nije uznemiravala, prosto je gurala nos u nju, čak se i naslađivala. Više puta je pomislio da joj rođeni život